

De KADOC-Nieuwsbrief
is het tweemaandelijkse tijdschrift van het Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum.
Hij wordt op aanvraag kosteloos toegezonden.
Afgiftekantoor Leuven 1.

KADOC

[2002, nr. 5, september-oktober]

Inhoud

- 1 Katholieken en/in het wielervedoton
- 4 Fondatie Terninck
- 6 Orthodox 'reveil' in de actuele Russische jeugdliteratuur
- 7 *Ons Kinderland*
- 8 Grillige grenzen
- 9 Nieuwe Sociale Bewegingen
- 10 Kerken in neostijlen: bedreigd?
- 11 KADOC in Herford, Budapest en Barcelona
- 12 Belangrijk bericht

KADOC Archief Katholieken en/in het wielervedoton

WOENSDAG 1 MEI 1957

Organisatie Dagblad «Het Volk»,
en het A.C.W. Kortrijk en Ieper

Beroepsrenners
Vertrek: Kortrijk
Aankomst: Ieper
Afstand: 240 km

Onafhankelijken
Vertrek: Ieper
Aank.: Wevelgem
Afstand: 180 km

5

BERGEN PRIJS

125.000 fr. PRIJZEN
TALRIJKE PREMIËN

voor Beroepsrenners en Onafhankelijken

Ereprijs dagblad Het Volk, Koffies V.T.B.,
brouwerij Meiresonne en Salami Imperial

Berg-criterium:
Meubelpaleis Kortrijk
Radio's Barco
Wasmachines Primus
Schrijfmachines Wacytens

Met de steun van: De Volksverzekering, B. A. C., spaar en hypotheekkas,
Coöperatief Welvaart en poeders Dr Mann

N. V. «Het Volk» - Eerstebladz. 27. Graf. Vermaer - uitgever: D. Beyens.

In oktober 2002 strijkt het internationale wielercircus neer in het Limburgse Zolder waar het wereldkampioenschap op de weg wordt betwist. Het gaat om het zoveelste wielerevenement in een land waar al decennia lang "coureurs" volkshelden zijn en koersen immens populair blijven. De rondjes om de kerktoeren, vaak verbonden aan jaarlijkse kermissen en processies, vormen een vast onderdeel van de volkscultuur. Een eerste, oppervlakkige speurtocht in de KADOC-collecties brengt enkele raakpunten aan het licht tussen katholieken, geloof en wielerpeloton. Gezien de ruimere "apostolaatatie" van katholieken in het sportmilieu (het verzuilde voetbalwereldje kwam hier al eerder aan bod) moet deze levensbeschouwelijke dimensie niet echt verwonderen.

Zo ontfermden reguliere en seculiere geestelijken zich over het "zedelijk" en lichamelijk welzijn van jonge renners en van fietsliefhebbers. In Sportaverband waren en zijn "wielersproosten" actief in deze specifieke apostolaatvorm, die zich niet alleen bekommert om de geestelijke begeleiding en "opvoeding" van de wielrenner, maar ook van zijn supporter. In het wielrennen treft men trouwens - meer dan in andere sporttakken - een godsvrucht en vroomheid aan die men niet onmiddellijk bij onverschrokken wielersbonken verwacht en contrasteert met het sterk commerciële karakter van de sector. Fietswijdningen en fietsbedevaarten kunnen op veel bijval bogen. Oostakker en vooral Scherpenheuvel blijven een wondere aantrekkingskracht uitoefenen op wielertoeristen die, pas nadat ze voor een of andere bijzondere intentie een kaarsje hebben ontstoken, op de caféterrasen neerstrijken. Een fietsbedevaart naar Banneux combineert die obligate kaarsjes dan weer met enkele beklimmingen uit Luik-Bastenaken-Luik. Maria en haar verering bekle-

den overigens een bevoorrechte plaats in de vrome wielerszielen. Vele renners droegen en dragen een Mariamedaille als een talisman aan hun valhelm. Lourdes blijft, zelfs na vijftig jaar secularisering, nog veruit de favoriete bestemming van tientallen fietsclubs.

Ook andere praktijken getuigen van de opvallende religieuze zin in deze keiharde sporttak, waarin heroïek en tragiek onlosmakelijk verbonden zijn en de beoefenaar meermalen wordt geconfronteerd met zijn kwetsbaarheid en eindigheid. Bovennatuurlijke hulp - niet vermeld op de lijst van verboden producten - is er bovendien steeds erg welkom. Grote kam-

pionen, van Eddy Merckx over Francesco Moser tot Mario Cipollini, maken hun opwachting bij de paus en overhandigen hem hun zegetrui. Talrijk zijn, vooral in de zuiderse landen, de kerken en kapelletjes waar truien en fietsen aan de muur getuigen van de dankbaarheid van de renners om verkregen gunsten. Een zegevierende Lance Armstrong wijst met de vingers naar de hemel en draagt zijn overwinning op aan zijn verongelukte ploegmaat Fabio Casartelli... Een doorgedreven speurtocht naar "het religieuze" in het wielermilieu zou ongetwijfeld nog vele onbekende uitingen en intussen misschien verdwenen praktijken aan het licht brengen.

Briek Schotte wint op 1 mei 1951 de Vijfbergenprijs.

Huldiging van Roger Blockx, overwinnaar van de Rerum-Novarumprijs voor Liefhebbers in Hoboken in 1964. Rechts staat Sportapostol De Bondt.

Inlichtingen en documentatie hierover zijn eveneens steeds welkom in een tot dusver weinig gestoffeerde sector in de KADOC-collecties.

Ook op andere vlakken waren katholieken actief in het wielrennen. Uit Sporta groeide een christelijk geïnspireerde syndicale actie ten voordele van sportlui. Dat initiatief ontwikkelde zich tot een volwaardige ACV-vakcentrale die zich inlaat met de professionele belangenverdediging van de sporter (statuut, contractbesprekingen, lonen), ook en vooral van de juridisch vaak vogelvrije wielrenner. Sporta participeert eveneens aan de Vlaamse Wielerschool. Her en der traden organisaties van de christelijke arbeidersbeweging ook op als inrichters van wielervedstrijden. Het meest tot de verbeelding sprekende voorbeeld daarvan is dat van de Belgische openingsklassieker, de "Omloop Het Volk", sinds 1945 georganiseerd door de gelijknamige krant. *Het Volk* maakte van de wielerverslaggeving, o.a. van de Ronde van Frankrijk, trouwens zijn specialiteit; zijn "tourkrantje" - nog op de dag zelf van de ritaankomst verspreid door de zgn. "crieurs" - betekende een belangrijke troef in de concurrentieslag met andere dagbladen. Het archief van *Het Volk* bevat vooral recente dossiers (jaren 1980-

1990) over de organisatie van deze wielervedstrijd en van de Ronde van België voor Liefhebbers.

Op regionaal vlak tekenden de ACW-verbonden Kortrijk en Ieper in de jaren 1950 voor de organisatie op 1 mei van de Vijfbergenprijs (beroepsrenners en onafhankelijken). *Het Volk* en de bevriende coöperatieve bedrijven (BAC, De Volksverzekering, Welvaart) zorgden voor publicitaire en financiële ondersteuning. Dat was (en is) ook het geval in Hoboken, waar het lokale ACW sinds 1953 op Hemelvaartdag mee de Grote Rerum Novarum Wielerprijs (onafhankelijken, liefhebbers, nieuwelingen) organiseert. In het KADOC berust er van beide "koersen" archief dat geen twijfel laat bestaan over de bedoelingen van de initiatiefnemers. Niet alleen moesten de wedstrijden de arbeiders een namiddag gezonde ontspanning brengen. Die manifestaties (met "volksvermaak", tombola's en randanimatie voor gezinnen) moesten ook duidelijk een tegengewicht bieden voor de socialistische een-meifeesten. Zij zouden de *Rerum-Novarum* vieringen meer weerklank geven en de "rode feesten" overschaduwen. Naast de leden moesten ze ook "buitenstanders die onverschillig staan tegenover de christelijke overtuiging" aantrekken en de uit-

straling en naambekendheid bij het grote publiek van de christelijke arbeidersbeweging en haar coöperaties vergroten.

De jaarlijkse dossiers van deze beide wielervedstrijden bevatten briefwisseling met officiële instanties (politie en rijkswacht, burgemeesters) en sponsors, inschrijvingslijsten en routebeschrijvingen, persknipsels, uurroosters, financiële stukken, verslagen van het organisatiecomité enz. Met reclame overladen affiches en foto's van overwinnaars en verslagenen doen de wielersfeer van weleer herleven. Het geheel betreft vooral de praktische organisatie van de wedstrijden, maar belicht toch ook het opzet van de organisatoren, evenals een mooi stukje sportgeschiedenis en volkse traditie. Wellicht richtten ook elders in het Vlaamse land katholieke organisaties wielervedstrijden in. Archivalia over dit fenomeen zijn schaars; KADOC aanvaardt ze in dank.

(GK)

KADOC Project**Fondatie Terninck****Ontsluiting van archief, bibliotheek
en audiovisueel materiaal**

De Antwerpse Fondatie Terninck bewaart in haar zetel in de Terninckstraat een omvangrijke en historisch waardevolle collectie bestaande uit een archief, een bibliotheek en een audiovisuele verzameling. In januari 2002 startte op initiatief van de provisoren van de Stichting een ontsluitings- en conservatieproject om dat rijke patrimonium veilig te stellen en te valoriseren. Het KADOC begeleidt deze operatie mee van dichtbij.

Stichter kanunnik Christiaan Terninck

In de zeventiende eeuw - de periode van de contrareformatie - ontstonden in de Zuidelijke Nederlanden tal van godvruchtige stichtingen.

Geestelijken en bemiddelde leken lieten aan het einde van hun leven goederen en bezittingen na aan bestaande religieuze instellingen of stichtten met hun kapitalen caritatieve werken. Zo deed in september 1697 ook kanunnik Christiaan Terninck (1667-1745), thesaurier van de Antwerpse Onze-Lieve-Vrouwekathedraal. Terninck stamde uit een bemiddelde Antwerpse familie. Vader Christiaan en moeder Anna Coene hadden in de binnenstad een florerend kousenwinkeltje. Het gezin kreeg drie zonen.

Christiaan en Petrus Terninck traden in de geestelijke staat. Petrus overleed al op vrij jonge leeftijd.

Een derde zoon, Joannes Hubertus, bekleedde belangrijke functies in het Antwerpse stadsbestuur. Christiaan erfde als langstlevende het gehele familiebezit.

Getroffen door het lot van de vele Antwerpse armen richtte Christiaan

in 1697, in samenwerking met zijn broer, de Terninckschool op.

Die moest arme weesmeisjes opvangen en voorzien van onderdak en kleding. Maar vooral moest zij de kinderen een gedegen religieuze opvoeding en de nodige vaardigheden in handwerken bijbrengen.

1703 werd een belangrijk jaar voor de Fondatie. Niet alleen stichtte Terninck op 30 september een community van geestelijke dochters die als meesteressen aan de school verbonden waren, hetzelfde jaar vestigde de school zich ook in de Munsterstraat, nu Terninckstraat.

Op die plaats bevindt zich nog steeds de zetel van de Fondatie. Een soortgelijke school, opgericht door de gekende en gevierde plebaan (de pastoor van de kathedraal) Rumoldus Backx ging in 1703 op in de Terninckschool. Backx was een goede vriend van Terninck. Laatstgenoemde was zelfs uitvoerder van het testament van de plebaan. Nog in 1703 keurde de Antwerpse bisschop Reginaldus Cools de door Terninck opgestelde regel voor de geestelijke dochters goed.

Kanunnik Terninck overleed op 1 april 1745. Zijn stichting werd als universeel erfgenaam van de omvangrijke eigendommen aangeduid. Na zijn dood werd het bestuur van de Fondatie, zoals de kanunnik zelf in de statuten en ordonnanties had uitgeschreven, door drie provisoren gedragen: één geestelijke en twee leken, onder wie één uit het stadsbestuur.

Van stedelijke wezeninstelling opnieuw naar privaat initiatief

De Franse revolutionairen brachten de Fondatie Terninck op het einde van de achttiende eeuw in een bijzonder moeilijk parket. De geestelij-

Kanunnik Christiaan Terninck

ke dochters werden in 1798 verdreven; de Fondatie werd opgeheven. Drie jaren later kon zij haar werking echter opnieuw hernemen.

De Fondatie was voortaan wel een stedelijke instelling, onder de leiding van het Antwerpse armenbestuur. In 1821 kon zij haar autonomie ten aanzien van de 'Commission Administrative des Hospices Civils d'Anvers' herwinnen. De oude achttiende-eeuwse gebouwen werden in 1886 afgebroken. De Fondatie trok aan de Munsterstraat een nieuwbouw op. Hier beoefende de gemeenschap in moderne schoollokalen haar traditionele caritatieve onderwijswerk. De vereniging van geestelijke dochters werd op het einde van de negentiende eeuw in de context van een ruimer disciplineringsproces door de kerkelijke hiërarchie omgevormd tot een diocesane kloostercongregatie. Van kardinaal Goossens kreeg die in 1895 een eigen regel. De congregatie richtte aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog een bijhuis op in Deurne. Over een periode van ruim 300 jaar telde de congregatie een 230-tal leden.

Nieuwe wegen

In 1945 werd de hoofdzetel van de Fondatie Terninck zwaar beschadigd door de inslag van een V-bom. Herstelbetalingen vanwege de Belgische overheid maakten de her-

De zusters van Terninck met de weeskinderen van hun school in 1920.

opbouw van de getroffen gebouwen mogelijk. De erkenning van de Fondatie als 'Instelling van Openbaar Nut' volgde in 1949. Het weeshuis werd na de Tweede Wereldoorlog aangevuld met een externe lagere en familiale school. Sedert het einde van de jaren 1970 ging de Fondatie op zoek naar nieuwe apostolaatvormen. Het onderwijs werd immers afgebouwd omdat de Antwerpse scholen gegroepeerd werden in fusies. Zo gingen de Terninckscholen op in het Sint-Lutgardisinstituut. Geheel volgens de geest van haar stichter vond de Fondatie een nieuw actieterrein in de gehandicaptenzorg. Zo startte zij in 1988 een dagcentrum voor mentaal volwassen gehandicapten, nadat voorheen al een soortgelijke instelling (IRIS-Ten Huize Terninck) een onderkomen vond in haar gebouwen. In 2001 werd met een nachtverblijf gestart.

Ook de kloostergemeenschap zocht naar nieuwe werkzaamheden, o.a. de opvang en opvoeding van door het jeugdgerecht geplaatste jonge-

ren, de huisvesting van missionarissen die studeerden aan het Tropische Instituut in Antwerpen, de opvang van de Poolse Katholieke Gemeenschap in Antwerpen en het werk bij zigeuners. Door de sterke vergrijzing en het uitblijven van nieuwe intredingen sedert de jaren 1950, werden alle werken in het voorbije decennium noodgedwongen stopgezet. De congregatie telt vandaag nog zes zusters. Zij verlieten in februari 2002 hun klooster in de Terninckstraat en verhuisden naar een Antwerps kloosterruithuis.

Rijk en omvangrijk archief

De 300-jarige Fondatie Terninck beschikt over een ruim, historisch zeer interessant en goed bewaard gebleven archief. Het was kanunnik Terninck zelf die hiertoe de aanzet gaf. Zo liet hij in de hoofdgebouwen een speciale archiefruime, 'in het gewelft camerken ofte soo genoemd archief plaetsken', optrekken om belangrijke documenten en valuta in onder te brengen. Bij testamentaire

beschikking bepaalde hij bovendien dat zijn gehele administratie er onmiddellijk na zijn overlijden in moest worden ondergebracht. De geestelijke dochters van zijn stichting kregen de opdracht het archief zorgzaam te bewaren.

Het archief van de Fondatie Terninck bestaat uit twee duidelijk te onderscheiden gehelen: het Oud Archief bestrijkt de periode 1697-1850; het Modern Archief loopt van 1850 tot nu. De totale omvang kan worden geschat op 35 strekkende meter. Het naoorlogse archief neemt een aanzienlijk deel van de totale hoeveelheid voor zijn rekening. Omstreeks 1780 en in 1850 inventariseerden respectievelijk rentmeester/landmeter Petrus Stijnen en Jozef De Bom de archieven van de Fondatie. Het Oud Archief bevat naast administratieve en boekhoudkundige stukken, nog tal van regelgevende bescheiden voor de organisatie van de stichting en de gemeenschap. Daarnaast biedt het ook een mooie collectie kaarten en plannen van het goederenbezit van de Fondatie. Het Modern Archief is

het resultaat van de productie van vier archiefvormers:

1. de rentmeester en het college van provisorsen
2. de zusters van de Fondatie
3. de scholen van de Fondatie
4. het Dagcentrum Terninck.

Bij het overlijden van kanunnik Terninck in 1745 werd ook een gedeelte van zijn bibliotheek aan de Fondatie overgemaakt, doorgaans achttiende-eeuwse stichtende literatuur voor geestelijken. De collectie van de zusters weerspiegelt de inhoud van een traditionele kloosterbibliotheek van vrouwelijke religieuzen en omvat een 1000-tal titels. Als onderwijzeressen voorzagen de zusters zich van eigentijdse pedagogische en religieuze werken. Het gedeelte negentiende-eeuwse en vroeg-twintigste-eeuwse publicatie heeft echter sterk onder het bombardement van 1945 geleden. Naast de archiefbescheiden en de bibliotheek bezit de Fondatie een kleinere collectie foto's, hoofdzakelijk afkomstig uit het kloosterslot en vooral uit de periode na 1945.

De unieke archiefcollectie van de Fondatie Terninck biedt ruime mogelijkheden voor verder historisch onderzoek. Zij opent perspectieven voor een studie over de stichterfiguur, maar ook over de geschiedenis van de vereniging van geestelijke dochters en de latere diocesane congregatie. Alle aspecten daarvan (apostolaat, materieel beheer, spiritualiteit enz.) kunnen binnen hun tijdscontext worden onderzocht. De bescheiden blijven op de Antwerpse zetel van de Fondatie. Ze zijn slechts toegankelijk mits goedkeuring van de provisorsen.

(JL)

Orthodox 'reveil' in de actuele Russische jeugdliteratuur

In de vorige *Nieuwsbrief* werd ruim aandacht besteed aan het congres "Religion, children's literature and modernity", dat in mei 11. mee door het KADOC werd georganiseerd. Op dat congres toonden vier sprekers in een aparte workshop aan hoe het orthodoxe geloof een cruciale rol speelt in de recente Russische jeugdliteratuur.

Sinds de democratische hervormingen in Rusland (1991) beleeft de orthodoxe kerk er een ware heropleving. Nadat het geloof en de orthodoxe kerken decennialang werden verboden door het communistisch regime, herrijzen ze de laatste jaren uit hun as. Talrijke nieuwe kerken en orthodoxe scholen openen hun deuren. Dat hoeft helemaal niet te verwonderen, als men weet hoe sterk het orthodoxe geloof verstrengeld is met de Slavische cultuur. "God en Vaderland" vormden traditioneel de pijlers van de Russische samenleving. Het orthodoxe geloof was tot aan de vooravond van de revolutie in 1917 een essentieel gegeven in de volksverhalen en de Russische literatuur. In het huidige 'reveil' grijpen jeugdauteurs terug naar dit patriottisme, waarin het orthodoxe geloof vervlochten zit, niet alleen omwille van zijn ethische, opvoedende waarden, maar ook omwille van zijn esthetische aspecten. Tal van hedendaagse 'orthodoxe' jeugdboeken worden geïllustreerd in de traditie van de iconen-iconografie. Zij hertalen klassieke Russische volksverhalen en sprookjes, waarin de orthodoxe spiritualiteit en waarden als liefde, zelfopoffering, vrede, vergiffenis, eenheid van de mens met de schepping ... centraal staan. Ook heiligenle-

vens blijken in de smaak te vallen bij de huidige Russische jeugd die op zoek is naar haar culturele wortels. Naast Ilia Litvak, Valery Voskoboinikov, Vladimir Bogatirev en Svetlana Ribakova slaagt Georgy Yudin er momenteel het best in om moderne verhalen te schrijven voor de jeugd in de "wonderful bright language of Russian epic and fairytales".

Ook vanuit het orthodoxe onderwijs is er een grote vraag naar verhalen en literatuur waarin de traditionele Russische waarden aan de jongeren worden doorgegeven. Net als na de Franse Revolutie in West-Europa wordt jeugdliteratuur in Rusland vandaag door velen gezien als een middel tot de vorming van een nieuwe culturele identiteit en tot morele 'heropvoeding'. Ook de Russische staatsleiders beschouwen de orthodoxe kerk als een van de belangrijkste partners inzake cultuur en onderwijs. Momenteel kunnen auteurs, illustrators en uitgevers hun creativiteit de vrije loop laten. We hebben niet de indruk dat er in onderwijsmiddelen of religieus-kerkelijke kringen reeds een debat op gang gekomen is over de normen waaraan 'orthodoxe' jeugdliteratuur moet beantwoorden. Na het communistisch tijdperk is de Russische samenleving immers nog allergisch voor controleorganismen.

Sprookjesverhalen en heiligenlevens waarin het orthodoxe geloof als het ware zit ingebakken, mogen dan al een revival kennen bij de Russische jeugd, toch staat ook daar Harry Potter nummer één op de hitlijsten, dit als een waar schoolvoorbeeld van globalisering en postmoderniteit.

(PQ)

KADOC Publicatie

Ons Kinderland

Rikske en Popeye in Averbode

In het boek over de uitgeverijen van Averbode, dat in de vorige *Nieuwsbrief* uitgebreid werd voorgesteld, wordt ook even verwezen naar het jeugdblad *Ons Kinderland* uit 1937-1938. Dat blad was tot voor kort zo goed als onbekend. Het onderzoek van het volwassenentijdschrift *Ons Land*, een 'illustré' die in 1932 door Averbode was overgenomen en twee jaar later was ondergebracht in de NV Altiora, had het bestaan van het blad aan het licht gebracht. *Ons Kinderland* was immers ook een uitgave van Altiora en er werd in *Ons Land* reclame voor gemaakt. In de Centrale bibliotheek van de K.U.Leuven troffen we slechts één nummer aan. Recent werden in de Koninklijke Bibliotheek in Brussel alle nummers van *Ons Kinderland* teruggevonden. Wie nog nummers van dit blad in zijn bezit zou hebben, kan KADOC dus een groot plezier doen!

Het eerste nummer van *Ons Kinderland* verscheen op 16 januari 1937 en was (zoals het tweede nummer) gratis, vermoedelijk als bijlage bij *Ons Land*. Als uitgever wordt de NV Altiora en zijn directeur Jozef Claesen vermeld, met als adres Koningin Astridplein 41 in Antwerpen. In een anoniem editoriaal, onder de titel "Aan onze lezers en lezeresjes!", wordt de inhoud van het weekblad voorgesteld: op de eerste plaats strips, verder ook spannende verhalen, bijdragen over "de wonderen der natuur", spelletjes ("Onze plezante bladzijde") en af en toe een prijskamp. Dat stramien wordt inderdaad gevolgd en levert telkens een blad van zestien veelkleurige bladzijden op, dat vanaf het derde nummer aan 75 cent wordt verkocht.

De strips maken het leeuwendeel uit. Niet minder dan zeven beeldverhalen, over meer dan 8 bladzijden, vullen het blad. Daarbij valt vooral de Amerikaanse oorsprong van de strips op. Ze zijn, op één na, aangekocht bij de Franse uitgever Opera Mundi, die de rechten heeft van de krantenstrips van het King Features Syndicate. Het gaat haast alle om zeer gekende strips, die ook nu nog door kenners worden gewaardeerd: "Snorrebaard" (C.D. Russell), "Elmer", "Mathurin", "Rikske", Radio Patroelje" (E. Dullivan en C. Schmidt) en "Prinses Poesje" (E. Anthony en R. Carroll). Vooral "Mathurin" en "Rikske" verdienen aandacht. Mathurin is immers niemand minder dan Popeye of "Mijnheer Spinazie" die samen met Wimpy en Olijfje allerlei avonturen beleefd. Introduceert *Ons Kinderland* (en dus Averbode) Popeye in Vlaanderen? Vermoedelijk wel. In

1935 werd de stripfiguur, die in 1929 ontstond, in Frankrijk ingevoerd, een jaar later in Nederland en in 1937 was Vlaanderen aan de beurt. *Ons Kinderland* ruimt er wekelijks twee bladzijden voor in. Rikske is van een ander kaliber. Hij heet oorspronkelijk Henry en is van de hand van Carl Anderson. Henry/Rikske (en in Nederland Henkie) is een kaal jongetje dat, vaak ongewild, allerlei fratsen uithaalt. Af en toe krijgt hij daarbij de hulp van een hondje. Zijn het de voorlopers van Rikske en Fikske, die vanaf het einde van de jaren 1950 de boegbeelden worden van de jeugdtijdschriften van Averbode? Wat er ook van zij, Rikske blijkt de populairste strip van *Ons Kinderland*, siert telkens de laatste bladzijde en houdt stand, ook na de reorganisatie van het blad (waarover verder meer). Het enige Vlaamse beeldverhaal in *Ons Kinderland* is "De lotge-

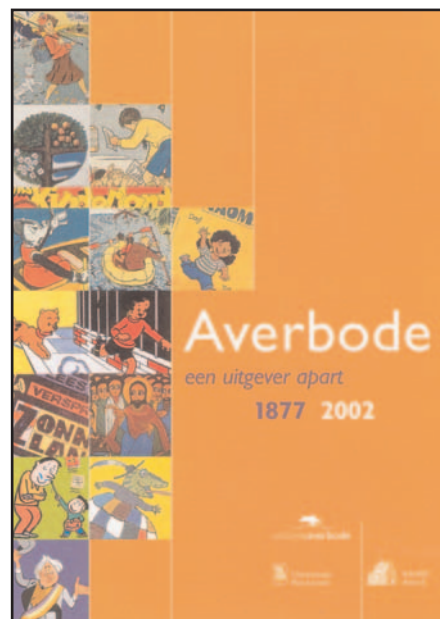
vallen van Janssens", een korte gag-strip van tekenaar-graficus Frans Van Immerseel, die ook voor andere Altiora- en Averbode-uitgaven tekende. Van Immerseel illustreert soms ook de verhaaltjes en de andere bijdragen.

Die kort- en vervolgverhalen die in *Ons Kinderland* verschijnen, zijn zelden ondertekend. Af en toe, in de beste Averbode-traditie, duikt een "oom Jan" of "oom Juul" op en uiteraard is ook John Flanders (met "Op vlucht naar Bradford") van de partij. Verder gaat het om weinig of niet gekende auteurs als Paul Langens of Gabriel Silverland. De titels van de verhaaltjes verraden spanning en avontuur: "Mouterij aan boord", "Het geheimzinnige eiland", "Het geheim van den gelen mantel" of "De vlugvoeten op oorlogspad". De natuurbijdragen (over "puiden", "waterkiekskens" en "meiklokjes") zijn doorgaans van een zekere Hugo. De "plezante bladzijde" ten slotte bevat puzzels, kruiswoordraadsels, kleurplaten, gedichtjes enz. en brengt soms ook tekeningen die de lezertjes hebben ingestuurd.

Vanaf begin oktober 1937 verandert er een en ander aan *Ons Kinderland*, vermoedelijk uit besparingsoverwegingen. De veelkleurendruk

maakt plaats voor een tweekleurendruk (zwart + rode of groene steunkleur). Vanaf het nummer 44 (13 november) vermindert bovendien het aantal bladzijden van zestien naar twaalf, maar de vele kleuren keren terug, zij het enkel op de voor- en achterpagina. Bij die gelegenheid verdwijnen ook de Amerikaanse strips. Enkel "Rikske" blijft de laatste bladzijde sieren, terwijl op de cover de gagstrip "Reintje Vos" en binnenin "De wonderbare reis van Sindbad de zeevaarder" (later een sprookje van de gebroeders Grimm en "Pinokio") verschijnen. Beide zijn getekend door Hermans (alias Eemans, die ook aan de volwassenbladen *Ons Land* en *Hooger Leven*, nog een Altiora-uitgave, werk levert). De andere ingrediënten blijven min of meer behouden. Nieuw (maar slechts tijdelijk) is een "brievenbus", waar lezertjes een antwoord krijgen van "Nonkel Jules" en er duikt nu, zij het zeer bescheiden, reclame op. Zo worden de prijskampen af en toe gesponsord door cichoreibrander De Beukelaar (die in alle Averbode-bladen adverteerde).

Het laatste nummer van *Ons Kinderland* verschijnt op 13 augustus 1938. De reclame die regelmatig in *Ons Land* voor het jeugdblad werd

gemaakt, was al enkele weken voordien verdwenen. Vanaf 1 oktober publiceert *Ons Land* een rubriek onder de titel "Ons Kinderland". Daarmee is definitief een punt gezet achter een fenomeen, waaruit de latere jeugdbladen van Averbode allicht inspiratie hebben geput.

De publicatie *Averbode*, een uitgever apart kan nog altijd worden besteld op KADOC. Zij telt 448 blz., 400 kleuren-illustraties en kost 75€.

(LV)

Tentoonstelling Grillige Grenzen De provincie Antwerpen aangekaart

De provincie Antwerpen had niet altijd dezelfde grenzen. De provinciegrenzen zijn het resultaat van een evolutie van een lappendeken van territoria onder verschillend gezag naar een administratief eengemaakt gebied. Over deze problematiek maakte het KADOC samen met de collega-documentatiecentra en in het kader van het project Politiek Personeel Provincie Antwerpen (www.ppant.be) de tentoonstelling 'Grillige Grenzen'.

Deze kleine, maar interessante tentoonstelling laat die wisselende "grillige" grenzen zien aan de hand van reproducties van historische kaarten.

In het Ancien Régime ligt het grondgebied van de huidige provincie Antwerpen verspreid over het hertogdom Brabant én de graafschappen Mechelen en Vlaanderen. Hoewel binnen het hertogdom Brabant het grootste deel bij het hoofdkwartier Antwerpen hoort, zijn er ook een aantal dorpen die tot de hoofdkwartieren Brussel of Leuven worden gerekend. Onder het Franse bestuur (1792 en 1794-1814) krijgt het territorium van de provincie ongeveer zijn huidige vorm door de creatie van het departement van de Twee Neten, dat Willem I (1815-1830)

herdoopt in de provincie Antwerpen. In het onafhankelijke België wordt de provinciale indeling behouden en wijzigen de grenzen nog nauwelijks.

Het chronologische verhaal wordt afgewisseld met "uitstapjes" naar bijzondere "grensgevallen" zoals het Land van Bornem, Baarle-Hertog, Antwerpen-Linkeroever en het drieprovinciepunt Averbode.

De tentoonstelling loopt nog tot 3 november 2002 in zaal Limburg van de Abdij van Averbode, van dinsdag tot en met zondag van 14 uur tot 17.45 uur en is gratis toegankelijk. Gesloten op 28 september en 26 oktober 2002.

KADOC Onderzoek

Nieuwe Sociale Bewegingen

ODIS-Workshop 2002

Op vrijdag 22 november 2002 vindt in de congreszaal van de Kamer van Volksvertegenwoordigers een derde workshop plaats in het kader van het ODIS-project. Ditmaal staan de zogenaamde "Nieuwe Sociale Bewegingen" in de kijker, de organisatievormen waarvan de wortels doorgaans worden geassocieerd met de maatschappelijke contestatiegolf op het einde van de jaren 1960 (vredesbeweging, milieuorganisaties, vrouwenbeweging ...). Waren deze sociale bewegingen echter wel zo nieuw als hun groepsnaam laat uitschijnen? En waarin verschillen ze dan van de "oude" sociale bewegingen? Kunnen er ook "nieuwere" sociale bewegingen worden gedetecteerd? De studiedag wil aan historici en politieke wetenschappers de mogelijkheid bieden om nader in te gaan op deze vragen, een stand van zaken op te maken van het onderzoek terzake en nieuwe onderzoekspaden aan te wijzen.

ODIS, voluit Onderzoekssteunpunt en Databank Intermediaire Structuren in Vlaanderen (19de-20ste eeuw), is een initiatief van de vier erkende privaatrechtelijke archiefcentra (ADV, Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis, KADOC en Liberaal Archief) en geniet de steun van het FWO-Max Wildiersfonds. Het steunpunt wil nieuw en vernieuwend onderzoek naar de historische ontwikkeling van het middenveld in Vlaanderen stimuleren en ontwikkelt daartoe specifieke instrumenten. Na een onderzoeksbijeenkomst m.b.t. de omschrijving van het begrip "intermediaire structuren" (2000) en een druk bijgewoonde studiedag over de geautomatiseerde gegevensopslag m.b.t. politieke ver-

Een beeld van de Nationale Vredesbetoging in Brussel op 23 oktober 1983. Een foto uit het AOW-archief.

kiezingen (2001) organiseert het onderzoekssteunpunt dit jaar een studiebijeenkomst over de "Nieuwe Sociale Bewegingen".

Vooral historici hebben het al geruime tijd moeilijk met die laatste term. Vanzelfsprekend erkennen zij dat de Vlaamse samenleving in de jaren 1960 een grondige transformatie onderging (verhoogde welvaart, groeiende mobiliteit, toenemende ontkerkelijking, ...) en dat ten gevolge daarvan andere maatschappelijke thema's en probleempunten aan de orde werden gesteld. Ook is het duidelijk dat de organisatievormen die hieruit groeiden, in velerlei opzichten verschilden van de als "traditioneel" gelabelde sociale bewegingen, bv. de arbeiders- en landbouwersbeweging of de mutualistische beweging. Vaak waren de nieuwe organisatievormen nauwelijks structureel onderbouwd en ontsproot de werking uit louter persoonsgebonden netwerken en spontane actiemomenten. Wat de aangebrachte thematieken betreft, reiken hun wortels echter vaak veel dieper. En op de keper beschouwd lijken zij bovendien, na een woelige beginfase, ook structureel en methodisch opvallende parallellen te vertonen met de al langer bestaande sociale bewegingen.

De ODIS-workshop wil het historisch perspectief verdiepen en er een com-

paratieve dimensie aan toe voegen. Een brede reflectie over het begrip "sociale beweging" lijkt hierbij op haar plaats. Er zullen ongetwijfeld ook nieuwe inzichten groeien m.b.t. de levenscyclus die zulke verbanden hebben doorgemaakt. Om het perspectief nog verder te verruimen, is het ook van belang om aandacht te besteden aan de "nieuwere" sociale bewegingen die zich vanaf de jaren 1990 hebben gemanifesteerd, bv. de "Witte Beweging" of (meer recent) de "Anders-globalisten". In hoeverre wortelen zij in oudere preceden-ten en in welke mate onderscheiden zij zich van oudere organisatievormen? Een laatste aandachtspunt ten slotte is de ontsluiting en bewa- ring van het bronnenmateriaal van deze bewegingen. Hier hebben de ODIS-partners nog veel werk voor de boeg. Op de workshop zal alvast een status quaestionis worden opge- maakt.

**Congreszaal Federaal
Parlement, Leuvensestraat 21
1000 Brussel op vrijdag
22 november 2002.**

**Meer informatie, een volledig
programma en een inschrij-
vingsformulier vindt u op:
<http://www.odis.be>
Mailen kan naar info@odis.be**

(PH)

KADOC Studiedag

.....

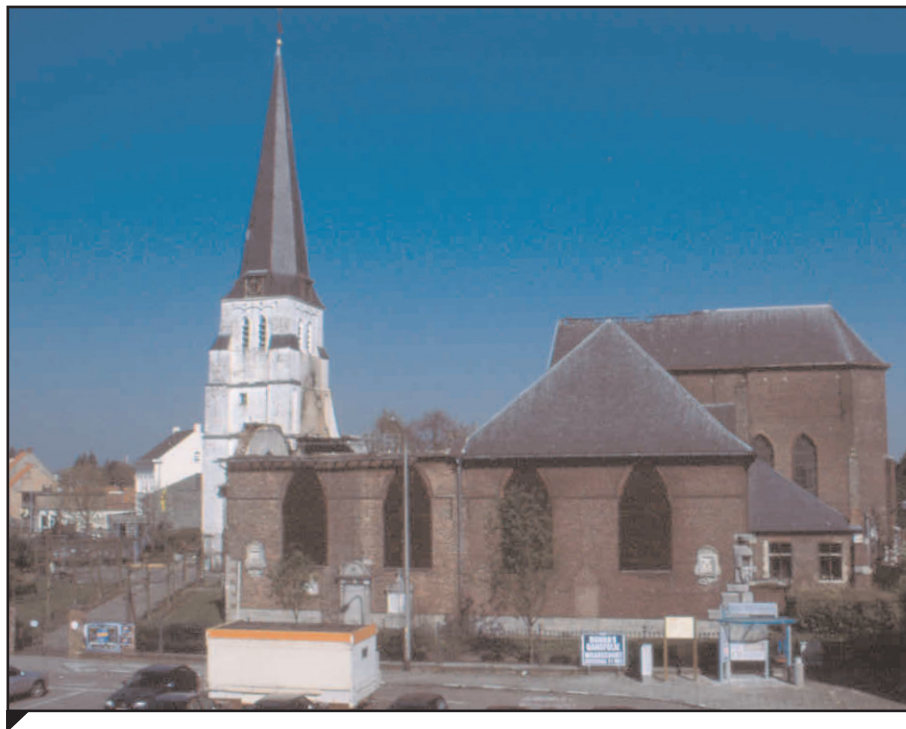
**Kerken in neostijlen:
bedreigd?****Een comparatieve benadering**

.....

In 2001 kreeg het KADOC van de Afdeling Monumenten en Landschappen van de Vlaamse Gemeenschap de opdracht om een kunst- en architectuurhistorische methodologie voor het beheer van negentiende-eeuwse kerkgebouwen te ontwikkelen (zie *Nieuwsbrief* 2002/1). In het kader van dit onderzoek wordt op 18 november een studiedag in Leuven georganiseerd rond de criteria voor een rationeel beleid. Monumentenzorgers en onderzoekers uit vier verschillende landen krijgen er het woord om de problematiek comparatief te benaderen.

Dat in de komende jaren belangrijke beslissingen zullen moeten worden genomen over de toekomst van talrijke niet beschermde kerkgebouwen in Vlaanderen - meestal uit de negentiende en de twintigste eeuw -, valt niet te betwijfelen. De kern van het probleem is dan ook hoe men die beslissingen zal nemen, met andere woorden aan de hand van welke criteria. Om emotionele spanningen te voorkomen en de waarde van de gebouwen als erfgoed te bepalen, is een wetenschappelijke methodologie vereist. De basis van de wetenschappelijke aanpak is de gezamenlijke aandacht voor architectuur en bouwhistorie, interieur en meubilair, omgeving en stedenbouw, bouwconcept en cultuurhistorische betekenis van een gebouw in zijn context.

Het probleem van de zogenaamde "overbodige kerken" (*redundant churches*) stelt zich reeds sedert enkele decennia in onze buurlanden. Wie besluit en hoe wordt besloten of een leegstaand kerkgebouw moet worden beschermd, of mag worden herbested, ja zelfs gesloopt?

De Sint-Christuskerk in Waarschoot brandde op nieuwjaarsnacht 2002 uit. (Foto Thoc, april 2002)

Nederland en Engeland hebben in dat opzicht een ervaring opgebouwd waarmee men in Vlaanderen rekening kan houden. Daarom zijn sprekers uit die twee landen alsook uit Frankrijk uitgenodigd om hun werkmethode en de evolutie ervan voor te stellen.

De voorlopige door het KADOC ontwikkelde criteria zullen ook worden voorgesteld, samen met de databank die in de eerste fase van het onderzoek werd opgesteld. Daarmee beschikt men nu over een concreet beeld van de negentiende-eeuwse kerkelijke architectuur in Vlaanderen. De databank bestaat voorlopig uit 1494 gebouwen: 53 % parochiekerken, 13% schoolkapellen, 11% kerken en kapellen van religieuze gemeenschappen, 8% kapellen van verenigingen, 7% hospitaal- en gasthuiskapellen, 6% kasteel- en huiskapellen, 2% diversen. Naast gegevens over de bouw, de architect, het

interieur, de omgeving enz. laat de databank in een oogslag zien welke gebouwen zijn beschermd en hoe ze zijn beschermd. Eerste conclusies en statistische gegevens werden gepubliceerd in het laatstverschenen nummer van *Monumenten en Landschappen* (juli-augustus 2002).

Voor meer inlichtingen over de studiedag kan u zich wenden tot Thomas Coomans.

Tel. 016/32 35 18

Fax 016/32 35 01

E-mail: Thomas.Coomans@kadoc.kuleuven.ac.be

(THOC)

KADOC Tentoonstelling **KADOC in Herford, Budapest en Barcelona**

In de "zilveren" *Nieuwsbrief* (mei-juni 2002) werd de internationale dimensie van het KADOC vooral gekoppeld aan zijn onderzoeksfunctie. Daarbij werd verwezen naar de internationale colloquia en symposia die al sinds 1989 (met Rond Damiaan) worden georganiseerd en naar de internationale onderzoeksnetwerken die de laatste jaren worden opgezet. Ook op het vlak van de documentatie, de eerste component van de naam "KADOC", is de internationalisering meer en meer waar te nemen.

De rijkdom van de KADOC-collectie dringt door in het buitenland (o.m. via de recent vernieuwde web-site). Het aantal buitenlandse 'leeszaal-bezoekers' lijkt jaarlijks toe te nemen. Deze individuele geïnteresseerden komen vooral af op de archieven die betrekking hebben op de christen-democratie en op de Belgische kolonisatie en missiëring. Een uiting daarvan zijn de bruiklenen die KADOC regelmatig toestaat aan buitenlandse musea en tentoonstellingsmakers. Recent werd KADOC-documentatie tentoongesteld in Herford en Budapest en momenteel loopt er een expositie met KADOC-foto's en films in Barcelona.

Van 16 november 2001 tot 30 januari 2002 liep in het Duitse Herford de tentoonstelling *Schwarz-Weiss*. Aan de hand van diverse documenten, (historische en actuele) artistieke objecten en kunstwerken werd een sfeerbeeld gecreëerd van de ontwikkelingen in Congo. Er was o.m. werk te zien van internationaal gewaardeerde kunstenaars als Thierry De Cordier, Franz West, Marlene Dumas en Luc Tuymans. Uit KADOC was er een kleine selectie foto's, genomen door Gentse

Het Minnewater in Brugge in 1893. Een foto van Joseph Casier.

priesters, van de aanleg van de spoorweg Matadi-Leopoldstad op het einde van de negentiende eeuw (waarover we hier vroeger al hebben bericht) en een spaarpot met een 'knikkend negertje'. De tentoonstelling vond plaats in Marta Herford, een museum in opbouw (in afwachting van een nieuwbouw van de Amerikaanse architect Frank O. Gehry) met Jan Hoet als directeur. *Schwarz-Weiss* vertrok nadien naar Budapest, de hoofdstad van Hongarije, waar ze als *Fekete Fehér* van 16 maart tot 23 mei te zien was in de Kunsthalle Mücsarnok.

In het Palau de la Virreina in Barcelona loopt nog tot begin oktober 2002 de tentoonstelling *El cor de les tenebres* n.a.v. de honderdste verjaardag van de publicatie van de spraakmakende roman *Heart of darkness* van Joseph Conrad. De curatoren Jorge Luis Marzo en Marc Roig willen vooral focussen op het literaire belang van de roman en van daaruit ook stilstaan bij de politieke en sociale ontwikkelingen in

Congo sinds het einde van de negentiende eeuw. KADOC is er vertegenwoordigd met een tachtigtal foto's (opnieuw grotendeels uit de reeks over de spoorweg Matadi-Leopoldstad, een onderdeel van de rijke fotocollectie van het archief van de redemptoristen) en een montage van enkele missiefilms.

Uiteraard kent men ook in eigen land KADOC meer en meer en worden er stukken uit de collectie gepresenteerd in diverse tentoonstellingen. In het najaar bv. loopt in het Arentshuis in Brugge de fototentoonstelling *Portret van een Stad. Brugge, 1847-1918*, waar foto's van Joseph Casier te zien zijn (van 27 september tot 17 november), terwijl in Antwerpen in het Zilvermuseum Sterckshof de tentoonstelling *Bourdon, 1811-1967* kan worden bezocht (van 1 oktober tot 8 december). Daar worden van het KADOC stukken gepresenteerd o.m. uit het archief Bressers-Blanchaert.

(LV)

Tentoonstelling Kerk in cartoons: de jaren '60

"Zoals iedere historische gebeurtenis, heeft ook het koncilie de katoenisten bemuud." Aldus de toen 25-jarige karikaturist Gal (Gerard Alsteens) in *De Nieuwe* van 12 november 1965. Week- en dagbladen volgden de boeiende ontwikkelingen van de katholieke Kerk in die jaren op de voet en hun cartoonisten brachten er inderdaad op hun manier verslag van uit. De tentoonstelling die van 19 september tot 31 oktober in de pandgangen van het KADOC loopt, toont een bescheiden selectie van een 50-tal karikaturen.

Het valt op dat het vooral de (eventuele) maatregelen en veranderingen die voor de gelovigen direct zichtbaar waren, de

karikaturisten in hun tekenpen deden kruipen. De aanpassing van de kledij bv.: de mannelijke toga maakte plaats voor de clergyman ("met een kruis in de broek"), de lange gewaden van de zusters werden (al dan niet frivol) ingekort. Ook de kwesties van (de afschaffing van) het celibaat en van de plaats van de vrouw in de Kerk spraken de cartoonisten blijkbaar aan, terwijl het kerkelijk standpunt over anticonceptie op weinig begrip kon rekenen: de pil die paus Paulus VI achteloos weggooit, rolt als een sneeuwbal terug.

De specifieke ontwikkelingen van de Kerk in Vlaanderen/België lieten de karikaturisten evenmin onberoerd. Kardinaal Suenens bv. was bij hen geen onbekende en ook het op dat moment actuele fenomeen van de 'zingende paters en zusters' sprak hen aan. Die laatste karikaturen liggen in de lijn van de 'grappige cartoons' tout court. Zij zijn als het ware 'getekende pastoorsmoppen'.

Belangrijk bericht Actualisering adressen- bestand

Geachte lezer,

KADOC stuurt de *Nieuwsbrief* gratis toe aan alle belangstellenden. Dat doen wij graag en dat willen wij ook blijven doen, hoewel het een grote financiële inspanning vraagt. Ruim 5 jaar geleden hebben we ons adresbestand "geschoond". Sindsdien is de oplage terug aangegroeid tot ca. 5500. Daaraan willen we opnieuw sleutelen.

Af en toe krijgen wij wel bericht dat iemand de *Nieuwsbrief* niet verder wenst te ontvangen, wegens verandering van beroepsbezigheden, vertrek naar het buitenland of iets dergelijks. Wij waarderen het erg als wij daarvan op de hoogte worden gesteld. Maar dat is niet voldoende. We hebben immers ook de

indruk dat een aantal exemplaren door onnauwkeurige of foutieve adressering binnen een organisatie of instelling niet op de juiste bestemming terechtkomt.

Vermits een eenvoudige oplossing niet direct te vinden is, zien wij ons opnieuw genooddaakt te kiezen voor een schijnbaar radicale methode, namelijk een grondige actualisering van het adressenbestand. Daarvoor vragen wij uw medewerking. Wij hebben bij deze *Nieuwsbrief* een antwoordkaart gevoegd. Als u die terugstuurt, wordt uw naam opgenomen in het geactualiseerde adressenbestand en zal u in de toekomst het blad gewoon verder ontvangen.

Wilt u de KADOC-Nieuwsbrief verder blijven ontvangen?
Vergeet dan niet bijgevoegde antwoordkaart zo snel mogelijk terug te sturen.
U kan ook telefonisch verwittigen, per fax of per e-mail:
magda.pluymers@kadoc.kuleuven.ac.be

Werken mee aan dit nummer:
Thomas Coomans
Jan De Maeyer
Steve Heylen
Peter Heyrman
Godfried Kwanten
Jo Luyten
Magda Pluymers
Patricia Quaghebeur
Jeannine Raeymaekers
Luc Vints

Vormgeving
Johan Mahieu (concept)
Alexis Vermeylen

Druk
Peeters, Leuven

Verschijnt tweemaandelijks

Kantoor van afgifte
3000 Leuven 1.

Verantwoordelijke uitgever
Emiel Lamberts
Schoonzichtlaan 52
3020 Herent

Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum
Vlamingenstraat 39
B - 3000 Leuven
Tel 016/32.35.00
Fax 016/32.35.01
E-mail:
postmaster@kadoc.kuleuven.ac.be
Internet:
http://www.kuleuven.ac.be/kadoc

Giften voor het KADOC kunnen worden overgemaakt op reknr. 432-0000011-57 van de K.U.Leuven met vermelding 'gift KADOC TQO-MECENAP3610'. Vanaf 30 € wordt een fiscaal attest bezorgd.

